บทวิจารณ์หนังสือ : ปรัชญาประโลมใจ
The Consolations of Philosophy

วีรยุทธ เกิดในมงคล

บทคัดย่อ

De Botton. Alain. (2556). **ปรัชญาประโลมใจ**. แปลโดย พจมาน บุญไกรศรี. กรุงเทพฯ: Enlighten Publishing.

คำปลอบประโลมใจช่วยอะไรเราได้หรือ? ปรัชญาจะช่วยปลอบประโลมใจเราอย่างนั้นหรือ? ปรัชญาทีมีภาพลักษณ์ในสังคมไทยว่า ดูลึกซึ้ง ไกลตัว ยากแก่การทำความเข้าใจจะมาแก้ไขปัญหาอะไรให้กับเราได้อย่างไร

ถ้าท่านผู้อ่านกำลังตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ใจ กำลังเผชิญกับปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้ถ้าท่านกำลังเผชิญกับปัญหาที่ว่าตัวท่านเองนั้นไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนอื่น มีเงินไม่พอ มีเรื่องคับข้องใจ มีปัญหาความบกพร่องในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ผิดหวังในความรัก หรือกำลังเผชิญกับความยากลำบากที่ไม่อาจรู้ได้ว่า จะผ่านพ้นมันไปได้อย่างไรแล้ว ท่านจะทำอย่างไร ?

หนังสือเรื่องปรัชญาประโลมใจนำเสนอการปลอบประโลมใจแก่ผู้ที่กำลังตกอยู่ในภาวะดังกล่าวข้างต้น ด้วยความพยายามที่จะแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่นักปรัชญาครุ่นคิดมาแต่ครั้งอดีตกาลยังคงสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้โดยไม่เป็นเรื่องไกลตัวหรือลึกซึ้งเกินกว่าที่เราจะทำความเข้าใจได้ หนังสือเล่มนี้มีลักษณะที่เป็นปรัชญาประยุกต์ คือมีการนำองค์ความรู้ทางปรัชญามาประยุกต์ใช้จัดการกับปัญหาเรื่องราวต่างๆ ในวิถีชีวิตใน 6 ประเด็นเรื่องร้อยเรียงเป็นบทความที่จะช่วยผู้อ่านทำความเข้าใจกับปัญหาเหล่านั้นโดยผ่านโลกทรรศน์ของนักปรัชญาที่มีชื่อเสียง 6 คน

บทความทั้ง 6 ประเด็นเรื่องนี้ มีลักษณะที่ประกอบขึ้นส่วนผสม 3 อย่างคือ เป็นหนังสือชีวประวัติของนักปรัชญาอย่างย่อ ปูพื้นที่ทางเรื่องเป็นฐานสำหรับเชื่อมโยงให้เห็นความเกี่ยวพันระหว่างวิธีคิดกับประสบการณ์พื้นหลังของนักปรัชญาผู้นั้น ลักษณะประการที่สอง คือมีลักษณะของหนังสือของปรัชญาเบื้องต้น ในแง่ที่ว่า มีการอธิบายวิธีคิด เพื่อพิจารณาประเด็นเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหา นำไปสู่การตั้งคำถามที่เชื้อเชิญให้ผู้อ่านได้ร่วมขบคิดไปด้วยกัน ทั้งยังแสดงวิธีการวิเคราะห์ ทำให้ผู้อ่านเรียนรู้ถึงงานของนักปรัชญาอันเป็นส่วนที่จะทำให้เกิด

ผลในลักษณะที่สามคือ การเป็นหนังสือคู่มือสำหรับการแก้ไขปัญหาที่ผู้อ่านจะต้องประสบพบอยู่ในชีวิตประจำวัน ในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่งเช่นเดียวกันกับนักปรัชญา นักปรัชญาทำอย่างไรถ้าเผชิญกับปัญหาเหล่านั้น มีหลักคิดหรือวิธีคิดที่เราสามารถนำไปปรับใช้ได้อย่างไร

ผู้เขียนนำผู้อ่านเข้าไปสำรวจเรื่องราวชีวิตของนักปรัชญาตะวันตกที่มีชื่อเสียงในแต่ละยุคสมัย 6 คน ไล่เลียงมาแต่ครั้งยุคกรีก ยุคโรมันโบราณ ยุคฟื้นฟูศิลปะวิทยาการของฝรั่งเศส นักปรัชญาสมัยใหม่ศตวรรษที่ 19 เราอาจจะตั้งคำถามว่าอะไรคือความเชื่อมโยงระหว่างนักปรัชญาทั้งหกกับประเด็นปัญหาทั้งหก สมมติฐานหนึ่งที่อยากจะเชื้อเชิญให้ผู้อ่านพิสูจน์เริ่มต้นมาจากการอ่านส่วนแรกที่ว่าด้วยชีวประวัติของนักปรัชญาของแต่ละบทความแสดงนัยที่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงกันระหว่างวิถีชีวิตกับหลักวิธีคิดของนักปรัชญาในลักษณะที่มีความยกเส้นคงวา โดยพิจารณาจากแง่มุมชีวประวัติของนักปรัชญาที่ต้องเผชิญกับความทุกข์ ความโชคร้าย กับท่าทีในการจัดการกับประเด็นปัญหาผ่านวิธีคิด วิธีการให้เหตุผล โดยกระบวนการตีความของ เดอ โบตง

อัลแลง เดอ โบตง เชื้อเชิญนักปรัชญามาให้คำปลอบประโลมแก่ผู้ที่ตกอยู่ในภาวะที่ไร้ทางออกอย่างจำเพาะเจาะจง ได้แก่

โสคราตีส ให้คำปลอบประโลมสำหรับผู้ที่ไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนอื่น

เอพิคิวรัส ให้คำปลอบประโลมสำหรับผู้ที่มีเงินไม่พอ

เซเนกา ให้คำปลอบประโลมนักปรัชญาสโตอิก โรมัน คับข้องใจ

มงแตนญ์ให้คำปลอบประโลมสำหรับผู้ที่มีความบกพร่อง

อาเธอร์ โชเปนเฮาวร์ ให้คำปลอบประโลมสำหรับผู้ที่ผิดหวังในความรัก

เฟรดริช นิทซ์เช ให้คำปลอบประโลมสำหรับผู้ที่เผชิญกับความยากลำบาก

เดอ โบตง ยกเอาข้อความ คำพูด ข้อเขียนของนักปรัชญาเหล่านี้มาจำนวนมากมาย เพื่อให้ผู้อ่านเห็นวิธีคิด วิธีทำความเข้าใจกับประเด็นปัญหาตามแนวทางอันเป็นอุดมคติของนักปรัชญาผู้นั้น ข้อความที่ถูกยกมาทำหน้าที่อธิบายหลักวิธีคิดได้เป็นอย่างดี ร่วมกับการใช้รูปประกอบจำนวนมากในหนังสือเล่มนี้ ซึ่งมีทั้งภาพผลงานศิลปะ ภาพลายเส้น ภาพถ่ายบุคคล ภาพเหตุการณ์ แผนที่ ภาพกราฟ ภาพเรขาคณิต ภาพประกอบเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างมโนภาพให้กับผู้อ่านเกิดจินตนาการถึงบรรยากาศ สภาพแวดล้อมร่วมไปกับสิ่งที่ตัวบทกล่าวสิ่ง

รวมไปถึงการทำหน้าที่จุดประกายความสงสัย และเร้าความสนใจให้ชวนติดตามข้อเสนอที่มหัศจรรย์เกี่ยวกับตัวเราจากนักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่

เนื้อหาของหนังสือในภาพรวมเป็นการรวบรวมหลักวิธีคิดของนักปรัชญามาช่วยทำให้เห็นว่า สิ่งที่คิดว่าเป็นปัญหานั้น จริงๆ แล้วอาจจะไม่ใช่ปัญหาที่แท้จริง หรืออาจจะไม่เป็นปัญหาเลยหากเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์และเข้าใจความหมายของชีวิต ผู้เขียนพยายามถ่ายทอดประสบการณ์ในการจัดการปัญหาของชีวิตอย่างเฉพาะเจาะจงบนฐานวิธีคิดที่มาจากการเข้าใจคุณค่าของความเป็นมนุษย์และความหมายของชีวิต นักปรัชญาทั้งหลายต่างก็เป็นมนุษย์เช่นเดียวกับผู้อ่าน แม้กระนั้น คำตอบสำเร็จรูปสำหรับปัญหาของแต่ละบุคคลย่อมไม่อาจคาดคิดได้ มีเพียงแต่คำปลอบประโลมใจที่สะท้อนออกมาจากการครุ่นคิด การตั้งคำถามและความสงสัยที่ผู้เขียนได้นำเสนอผ่านนักปรัชญาแต่ละคน ให้ผู้อ่านได้ทดลองเปรียบเทียบเชื่อมโยงเข้ากับชีวิตของตน

ในบทความแรก โสคราตีส นักปรัชญาที่ยิ่งใหญ่จากยุคกรีกโบราณ ได้รับบรรยายภาพลักษณะว่าเป็นคนที่มีรูปร่างเตี้ย หัวล้าน ไว้หนวดเครา จมูกแบนราบ ริมฝีปากหนา ดวงตาบวมพองใต้ขนคิ้วที่รกรุงรัง เดอ โบตง นำเสนอภาพลักษณ์ที่ของโสคราตีสที่ท้าทายให้มองทะลุเข้าไปภายในมากกว่าติดอยู่ที่รูปร่างภายนอก เพื่อให้ผู้อ่านเรียนรู้ถึงวิธีจัดการกับความวิตกกังวลอันเนื่องมาจากการที่ไม่เป็นที่ชื่นชอบของคนอื่น

นักปรัชญาเท้าเปล่าผู้นี้หยิบยกคำถามมากมายในการตัดสินว่าสิ่งที่เป็นที่ชื่นชอบนั้นสมเหตุสมผลหรือไม่ ผู้เขียนนำเราไปสู่ความคิดของโสคราตีสที่ว่า สิ่งที่เราควรวิตกกังวลไม่ใช่จำนวนคนที่มาคัดค้านเรา แต่คือว่าพวกเขามีเหตุผลที่ดีแค่ไหนในการทำเช่นนั้น ดังนั้นเราควรหันเหความสนใจของเรา จากการไม่เป็นที่ชื่นชอบไปสู่คำอธิบายว่า เหตุใดถึงไม่เป็นที่ชื่นชอบ การได้ยินคนส่วนใหญ่เชื่อว่าเราคิดผิดอาจจะทำให้เราหวาดกลัว แต่ก่อนที่เราจะละทิ้งจุดยืนของตนเอง เราควรพิจารณาวิธีการที่พวกเขาไปถึงข้อสรุปเหล่านั้น ความสมเหตุสมผลของวิธีการคิดควรเป็นสิ่งที่จะกำหนดน้ำหนักที่เราให้กับความไม่เห็นด้วยของพวกเขา

ในบทต่อมา นักปรัชญาสายสุขนิยมจะมาเป็นผู้ปลอบประโลมใจผู้ที่มีปัญหามีเงินไม่พอ เราได้เรียนรู้จากเอพิคิวรัส นักปรัชญาจากยุคกรีกโบราณว่าสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตได้แก่ มิตรภาพ เสรีภาพ และความคิด เพราะสำหรับเอพิคิวรัสแล้ว เมื่อวัดด้วยจุดประสงค์ทางธรรมชาติของชีวิต ความยากจนคือความมั่งคั่งอันยิ่งใหญ่ และความมั่งคั่งที่ไม่มีขีดจำกัดคือความยากจนอันยิ่งใหญ่ ซึ่งเราก็คงได้เห็นจากชีวิตของเราแล้วว่า การเพิ่มขึ้นของความมั่งคั่งของสังคมดูเหมือนว่าไม่ได้ยืนยันถึงการเพิ่มขึ้นของความสุข

ในตอนต้นของบท เดอ โบตงเสนอรายการสิ่งของหรูหรา รสนิยม และนำเสนอรูปแบบวิธีคิดแบบเอพิคิวรัส เพื่อให้ผู้อ่านสามารถทดลองตรวจสอบความจำเป็นชีวิตด้วยตนเองว่า อะไรคือความต้องการที่แท้จริงเพื่อให้ได้มาซึ่งความสุขที่ยั่งยืน โดยจบท้ายบทด้วยรายการสิ่งของที่ท้าทายให้เราตั้งคำถามตรวจสอบสิ่งที่เราปรารถนาอีกครั้ง เราเห็นด้วยหรือไม่กับข้อข้อโต้แย้งของเอพิคิวรัสที่มีต่อความมั่งคั่งว่า ถ้าเรามีเงินแต่ปราศจากเพื่อน เสรีภาพ และชีวิตที่ผ่านการวิเคราะห์

เราก็ไม่มีทางมีความสุขที่แท้จริง และถ้าเรามีสิ่งเหล่านี้แม้ว่าจะไม่มีทรัพย์สมบัติ เราก็จะไม่มีทางมีความทุกข์

สำหรับผู้ที่มีเรื่องที่คับข้องใจ ผู้เขียนนำเสนอ เซเนกา นักปรัชญาสโตอิกให้มาเป็นผู้ปลอบประโลม ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่า ความคิดเพียงความคิดเดียวที่ปรากฏขึ้นตลอดงานเขียนของเซเนกาก็คือความคิดที่ว่า เราอดทนได้ดีที่สุดต่อความคับข้องใจที่เราเข้าใจและเตรียมพร้อมที่เผชิญ และจะเจ็บปวดมากที่สุดโดยความคับข้องใจที่เราคาดหมายไว้น้อยที่สุดและไม่สามารถหยั่งถึง

ปัญญาของเซเนกาเป็นมากกว่าแค่ทฤษฎี เมื่อจักรพรรดิเนโรออกคำสั่งให้เซเนกาปลิดชีวิตตัวเอง การศึกษาปรัชญาทำให้เขาเตรียมพร้อมสำหรับวันแห่งหายนะที่ผู้บังคับกองร้อยของจักรพรรดิเนโรมาเคาะประตูบ้านพักในชนบท เดอ โบตงนำวิธีคิดของเซเนกามาอธิบายอย่างเป็นขั้นตอนโดยกล่าวเตือนว่า งานยากของปรัชญาคือการทำให้ความปรารถนาของเราพร้อมที่จะปะทะกับกำแพงแห่งความเป็นจริงอันแข็งแกร่งอย่างนุ่มนวลที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

เดอ โบตงเล่าให้ผู้อ่านเห็นบรรยากาศในช่วงปลายยุคฟื้นฟูศิลปะวิทยาการของฝรั่งเศสในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 16 สภาพแวดล้อม การศึกษา และการอ่านที่สร้างมิเชล เดอ มงแตนญ์ ขึ้นมาตามอุดมคติแบบมนุษยนิยมที่เชื่อมั่นคุณค่าในความเป็นมนุษย์ ในแง่นี้มงแตนญ์จึงเป็นผู้ที่มาปลอบประโลมใจมนุษย์ผู้ที่มีความบกพร่อง ผู้เขียนพาเราเดินพูดคุยไปกับมงแตนญ์ เพื่อทำความเข้าใจความบกพร่องของมนุษย์ ตั้งแต่ความบกพร่องทางทางเพศ ความบกพร่องทางวัฒนธรรม จนถึงความบกพร่องทางปัญญา

คติพจน์ของเทอร์เรนซ์ นักเขียนบทละครชาวโรมัน ที่มงแตนญ์ได้ให้วาดไว้บนคานเพดานในห้องสมุดของมงแตนญ์ว่า “ข้าพเจ้าเป็นมนุษย์ ไม่มีความเป็นมนุษย์ใดๆ ที่แปลกไปสำหรับข้าพเจ้า” สอดคล้องกับข้อสรุปที่มาจากเรื่องการติดตั้งเตาเหล็กของมงแตนญ์ที่ว่า แต่ละชาติมีขนบธรรมเนียมและวิถีปฏิบัติหลายอย่างที่ไม่เพียงแต่

ว่าชนชาติอื่นไม่รู้จักเท่านั้น แต่ยังป่าเถื่อนและเป็นสาเหตุของความประหลาดใจของชนชาติเหล่านั้นอีกด้วย ผู้เขียนพยายามชี้ให้เราเห็นว่า คำนิยามของความปกติที่เสนอโดยสังคมใดๆ ก็ตามนั้นดูเหมือนว่าครอบคลุมแค่เพียงส่วนน้อยนิดของที่แท้จริงแล้วมีเหตุผล และประณามประสบการณ์ที่มีในเรื่องอีกมากมายอย่างไม่ยุติธรรมว่าแปลกประหลาด

มงแตนญ์นำเสนอปรัชญาเพื่อไถ่ถอนมนุษย์กลับคืนมา ถ้าหากเรายอมรับความอ่อนแอของเราและหยุดกล่าวอ้างถึงอำนาจควบคุมที่เราไม่มี ดังที่เขาแนะนำว่า “การเรียนรู้ว่าเราพูดและทำอะไรโง่ๆ ลงไปนั้นไม่สำคัญ เราต้องเรียนรู้บทเรียนที่สำคัญและยิ่งใหญ่กว่า นั่นก็คือเราเป็นแค่คนโง่เขลา”

สำหรับผู้ที่เศร้าโศกจากความรัก เดอ โบตงเห็นว่า อาเธอร์ โชเปนเฮาวร์ อาจเป็นผู้ให้คำปลอบใจได้ดีที่สุดในบรรดานักปรัชญาและเป็นผู้ที่มองโลกในแง่ร้ายที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ปรัชญา เมื่อโชเปนเฮาวร์เข้าเรียนมหาวิทยาลัยเขาตัดสินใจว่าจะเป็นนักปรัชญาเพราะสำหรับเขาแล้วชีวิตเป็นเรื่องน่าเศร้าเขากล่าวว่า“ข้าพเจ้าตั้งปณิธานแล้วว่าจะใช้ชีวิตเพื่อครุ่นคิดเรื่องน่าเศร้านี้”

เดอโบตงนำโชเปนเฮาวร์มาเพื่อพาผู้อ่านไปทำความเข้าใจกับความรักและจุดหมายสุดท้ายของเรื่องรักๆใคร่ๆ ว่าจุดหมายนั้นคืออะไร เหตุใดโชเปนเฮาวร์จึงบอกว่าสำคัญกว่าจุดหมายอื่นๆ และคุ้มค่าที่ทุกคนจะแสวงหาสิ่งนี้ด้วยความจริงจังที่ลึกซึ้งโดยมีคำปลอบประโลมสำหรับผู้ที่ผิดหวังให้*ตระหนัก*ถึงตัวเองเพื่อที่จะได้*เข้าใจ*ตัวเองได้มากขึ้น เพราะในเส้นทางของชีวิตเขาและในความโชคร้ายของชีวิตนี้ เขาจะพิจารณาโชคชะตาของตนเองน้อยกว่าโชคชะตาของมวลมนุษยชาติ และฉะนั้นจะปฏิบัติตน...เป็นผู้รู้มากกว่าเป็นผู้ที่ทุกข์ทรมาน

บทสุดท้ายเป็นคำปลอบประโลมใจสำหรับเผชิญเผชิญกับความยากลำบากจากเฟรดริช นิทซ์เช ผู้ที่คิดถึงความทุกข์ใจในแง่ดี นักปรัชญาผู้สนใจการทำสวนอธิบายวิธีคิดเพื่อเผชิญความทุกข์ และ ตีความความทุกข์ผ่านอุปมาต้นไม้ใหญ่ไว้ว่า “จงตรวจสอบชีวิตของมนุษย์และคนชาติต่างๆ ที่ดีที่สุดและสมบูรณ์ที่สุด และถามตัวท่านเองว่าต้นไม้ที่คาดว่าต้นไม้ที่จะเจริญเติบโตสูงนั้นได้รับการละเว้นจากสภาพอากาศที่เลวร้ายหรือพายุหรือไม่ และความโชคร้ายหรือการต่อต้านจากภายนอก ความเกลียดชังบางประเภท ความอิจฉาริษยา ความดื้อรั้น ความไม่ไว้วางใจ ความยากลำบาก ความละโมบ และความรุนแรง จะไม่เป็นส่วนหนึ่งของสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยในการเจริญเติบโตกระนั้นหรือ ซึ่งถ้าปราศจากสภาพการณ์เหล่านี้ การเจริญเติบโตของแม้แต่คุณงามความดีใดๆ ก็แทบจะเป็นไปไม่ได้เลย”

อัลแลง เดอ โบตงนำเสนอเรื่องราวผูกร้อยประเด็นปัญหาเข้ากับความคิดของนักปรัชญา เชื้อเชิญให้ผู้อ่านเข้าร่วมสนทนากับคำถามและข้อเสนอที่นักปรัชญาเสนอ ทำความเข้าใจกับความทุกข์ยากและปัญหาต่างๆ ที่เราพบพานในชีวิตประจำวันของเรา เพื่อให้ผู้อ่านได้เรียนรู้วิธีคิด พิจารณาคุณค่าและความหมายของชีวิตจากประเด็นปัญหาต่างๆ ผ่านมุมมองนักปรัชญาที่สำคัญของโลก

ไม่สำคัญว่าผู้อ่านจะรู้จักนักปรัชญาเหล่านั้นหรือไม่เต่หนังสือปรัชญาประโลมใจเล่มนี้น่าที่จะทำให้ผู้อ่านได้รู้ว่าปรัชญาคืออะไร และปรัชญาจะมาปลอบประโลมใจผู้อ่านได้อย่างไร นำไปสู่การเรียนรู้ที่จะตอบคำถามของตนเองด้วยตัวเอง

ปรัชญาประโลมใจนำเสนอแบบอย่างการคิดวิเคราะห์ด้วยเหตุผลเพื่อทำความเข้าใจอารมณ์ความรู้สึกอย่างช้าๆ ค่อยๆ คิด ค่อยๆ ทำความเข้าใจ เป็นคำปลอบประโลมใจที่เหมือนดังหยดน้ำที่รินรดลงไปบนพื้นดินที่แตกระแหงซึมแทรกสู่รากของต้นไม้ที่แห้งเฉาอับจนหนทาง ให้มีกำลังความคิดและกำลังใจเพื่อที่อย่างน้อยที่สุดจนกว่าจะมีสายฝนมาเราก็สามารถอยู่ร่วมกับภาวะอันยากจะทานทนได้ ในแง่นี้ แม้ว่าจะมีเกร็ดเรื่องเล่าสนุกสนาน หรือบางตัวอย่างที่นักปรัชญายกมาดูจะตื่นเต้น ยั่วเย้าสามัญสำนึกเพียงใด ก็ขอให้อ่านอย่างช้าๆ ตั้งคำถาม คิดวิเคราะห์หาเหตุผลต่อคำตอบปลอบประโลมใจ จะสนุกยิ่งขึ้น